

Het gloednieuwe Gentse Universiteitsmuseum op de Campus Ledeganck toont een unieke verzameling van wetenschappelijke voorwerpen. Heel vaak zijn ze ook begenadigd met een bijzondere esthetische waarde. Onder de sterstukken bevindt zich een indrukwekkend kurkmodel van het befaamde Pantheon te Rome, een Topstuk van de Vlaamse Gemeenschap.

Het Pantheon in kurk

Sterstuk uit het oeuvre van Antonio Chichi

Herinnering en voorbeeld

De monumentale maquette op schaal 1:65 is van de hand van de Italiaan Antonio Chichi (1743-1816), ongetwijfeld de meest getalenteerde modelbouwer in kurk van antieke monumenten. Modellen van oude Romeinse gebouwen waren in de tweede helft van de achttiende en de eerste helft van de negentiende eeuw erg in trek bij een kapitaalkrchtig, quasi exclusief aristocratisch cliënteel in Europa. Ze functioneerden als herinnering aan hun 'Grand Tour' in Italië, waarbij het bezoek aan Rome het hoogtepunt vormde. Anderzijds hadden deze maquettes een grote didactische waarde, niet enkel als voorbeeld van materiële cultuur bij studie en onderwijs van de Oudheid, maar evenzeer als inspiratiebron en voorbeeld voor architecten en schilders.

Er bestaat geen Romeinse tempel die zo goed de stormen van het verleden heeft overleefd als het Pantheon. In het begin van de tweede eeuw gaf keizer Hadrianus de opdracht tot de bouw ervan. Het heiligdom was niet enkel gewijd aan alle goden, maar ook aan de keizer en zijn familie die na hun wereldse verblijf een goddelijke status kregen. In de zevende eeuw werd de tempel omgebouwd tot een nieuwe cultusplaats, een kerk gewijd aan Maria en aan alle martelaren. Vandaag is het Pantheon nog steeds een van meest bezochte monumenten van de Eeuwige Stad. Maar Antonio Chichi bouwde niet enkel modellen van het Pantheon, hij bood een serie aan van niet minder dan 36 antieke gebouwen van Rome of van de directe omgeving. Je kon ze zowel per stuk kopen als de hele reeks. Zo bestaat het repertorium van Chichi ook uit het Colosseum, diverse tempels, triomfbogen, bruggen en grafmonumenten. Daarvan zijn er nog meer dan 100 te zien in verschillende musea van Duitsland, Rusland, Nederland en Frankrijk.

Buitenzijde van het kurkmodel van het Pantheon tijdens de restauratie
Foto: Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel

Wie was kurkmeester Antonio Chichi?

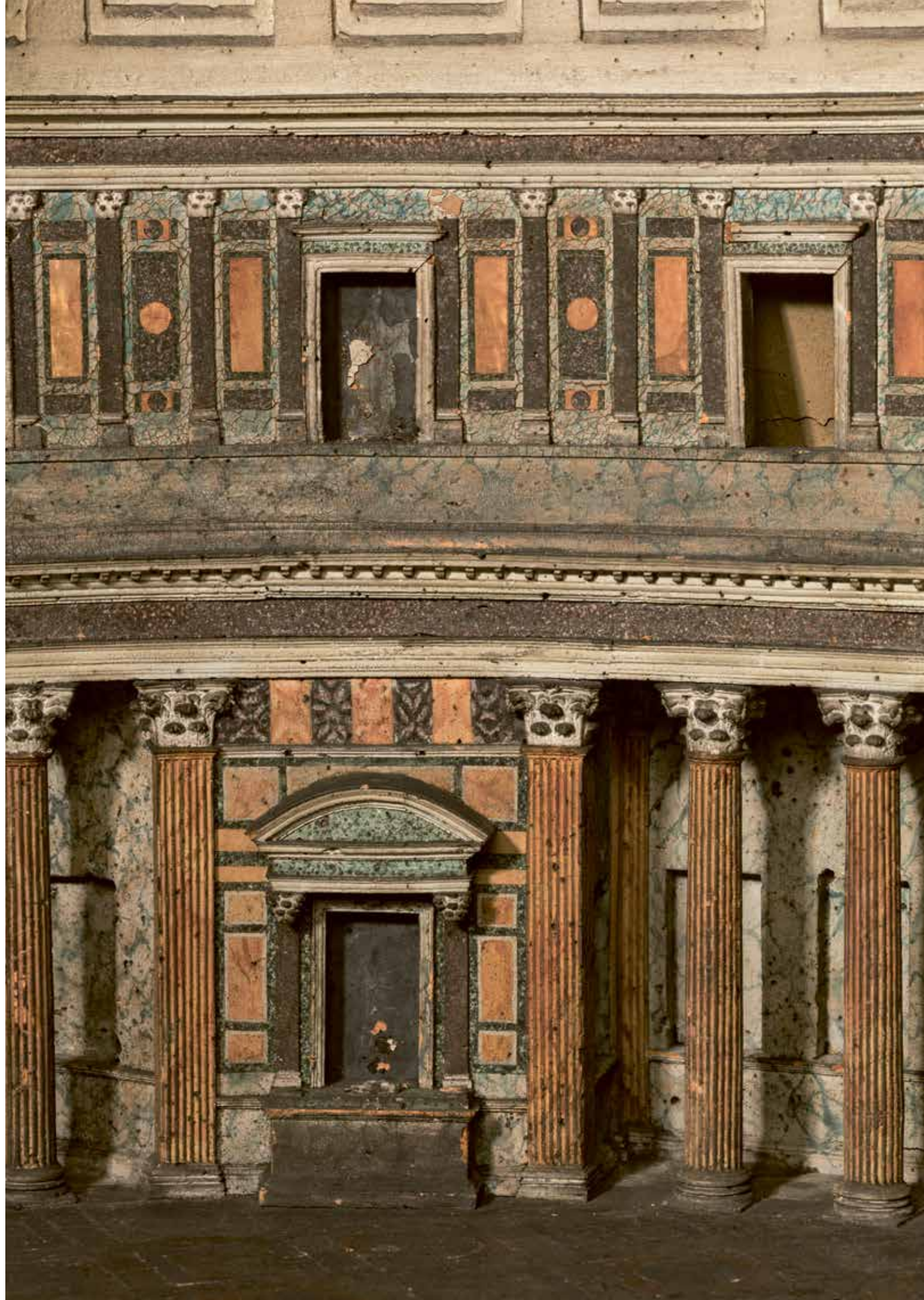
De meest monumentale voorbeelden en meteen ook de kroonstukken van zijn totale oeuvre vormen de maquettes van het Pantheon en het Colosseum. Slechts vier Pantheonmodellen van zijn hand hebben de tand des tijds overleefd en worden bewaard in Kassel, Darmstadt, Sint-Petersburg en Gent. De Kasselse en Gentse exemplaren zijn ongetwijfeld de fraaiste en juist enkel daar dragen ze een uitgebreide signatuur van de kunstenaar. Het exemplaar van Kassel is het enige bekende voorbeeld met een datum en een uitgebreide signatuur in het Italiaans : *Antonio Chichi / architetto Roma /1782*. Het model in Gent daarentegen vertoont de enige bekende signatuur in het Latijn. Zij staat op de sectie van het cassetengewelf van de portiek: *Antonius Chichi / Romanus fecit*.

Of de man nu echt architect was, weten we niet. Hij staat in elk geval niet ingeschreven op de lijsten van de Accademia di San Luca te Rome. Eigenlijk is ons haast niets bekend van deze modelbouwer. Heel zijn leven woonde hij in het huis van zijn ouders in het stadscentrum. Over zijn opleiding is niets geweten. Misschien was hij een autodidact? Maar de zin die Antonio Chichi aan de dag legt voor detail en verhoudingen en de beheersing van het materiaal, voornamelijk kurk, zijn ongeëvenaard. Van het Pantheon bracht hij de weergaloze betonnen koepel feilloos op schaal en wist hij de schitterende marmerdecoraties aan de binnenzijde schijnbaar moeiteloos te imiteren. Ongetwijfeld

Antonio Chichi wist de schitterende marmerdecoraties schijnbaar moeiteloos te imiteren
Foto: Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel

Eén van de binnenzijden van het kurkmodel van het Pantheon na restauratie
Foto: Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel

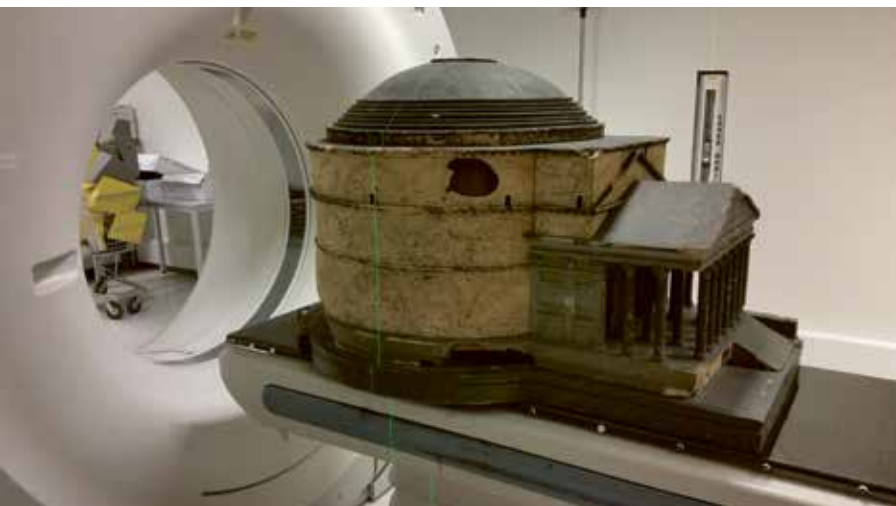

ging de meester ter plaatse de monumenten bestuderen en opmeten. Ook valt er invloed te bespeuren van een aantal modelboeken en prenten, zoals deze van de befaamde architect en graveur Giambattista Piranesi. Wellicht had Chichi een grote bewondering voor hem, en toont hij in navolging van de beroemde Venetiaan zijn trots en ambitie om tot de kring der connaisseurs van antieke Romeinse architectuur te behoren. Toch komt uit de weinige documenten betreffende de kurkmeester niets naar boven over zijn contacten. Enkel Johann Friedrich Reiffenstein blijkt een sleutelfiguur. En meteen de toegang tot het culturele en commerciële netwerk, want hij verkocht de modellen van

Er bestaat geen Romeinse tempel die zo goed de stormen van het verleden heeft overleefd als het Pantheon.

Restauratrice aan het werk tijdens de eerste fase van de restauratie
Foto: GUM, Gents Universiteitsmuseum

Het Pantheon gaat onder de CT-scanner van het UZ Gent
Foto: Dient Radiologie Universitair Ziekenhuis Gent

Chichi aan de *beau monde* die hij in Rome rondleidde. Naast zijn activiteiten als stadsgids, was Reiffenstein inderdaad ook een gereputeerd handelaar in schilderijen, antieke beelden en archeologische objecten. Hij had ook contact met Carl Christian Heinrich Rost in Leipzig. Rosts antiekzaak was het verkooppunt van de modellen van Chichi ten noorden van de Alpen.

Gered van de muizen

Recent onderzoek heeft uitgewezen dat het Pantheonmodel van Gent in 1829 is aangekocht bij de veiling van de inboedel van het kasteel van de familie Vilain XIII in Wetteren. De veilingcatalogoog vermeldt 1778 als fabricatiedatum, die hoogstwaarschijnlijk op een nu verdwenen vignet gekleefd op de maquette stond aangeduid. Hoe deze aristocratische familie het model heeft verworven blijft vooralsnog een raadsel. Mogelijk kocht een van hun leden het stuk bij Rost in Leipzig tijdens een diplomatieke missie naar het hof van Wenen. Vermoedelijk heeft koning Willem I in 1829 de aankoop op de veiling gefinancierd en het model geschonken aan de universiteit ter verrijking van haar wetenschappelijke collecties. De archieven blijven ook stom over wat er na met het Pantheonmodel is gebeurd op de universiteit. In elk geval is ze op een bepaald ogenblik vergeten en totaal verwaarloosd. Niet alleen geraakte het schaalmodel volledig onder het stof, maar ook zijn verschillende delen afgebroken door onzorgvuldige handelingen, werd het de doffe woonst van een familie muizen, en uiteindelijk zelfs deels overschilderd met een zwarte verf.

De redding kwam er dankzij een interdisciplinair onderzoeks- en conservatieprogramma van de Universiteit Gent, het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium en de Vlaamse Overheid. De betekenis van het Pantheonmodel kan moeilijk worden overschat. Daarbij gelden niet enkel de zeldzaamheid en de esthetische kwaliteiten van het object, maar ook de

Restauratiesubsidies voor Topstukken

Het is belangrijk dat cultuurobjecten die opgenomen zijn op de Topstukkenlijst van de Vlaamse Gemeenschap optimaal beschermd worden en in de beste conditie kunnen overgedragen worden aan de toekomstige generaties. Daarom voorziet het Topstukkendecreet dat de eigenaars, bezitters of houders van Topstukken restauratiesubsidies kunnen aanvragen.

Conservatie- en restauratiewerkzaamheden komen in aanmerking voor subsidiëring.

Conservatie is bedoeld om de materiële toestand van het Topstuk te stabiliseren en verder verval te verhinderen of te vertragen. Het kan bijvoorbeeld gaan om stof en vuil verwijderen, losse onderdelen vastzetten, fixeren van de picturale lagen en behandelen tegen insecten of schimmels. Restauratie is ingrijpender want hier wordt het object in een vooraf gedefinieerde toestand teruggebracht. Dit betekent onder andere dat onderdelen worden vervangen of vernieuwd, vergeelde vernis- of lijmlagen en ook latere toevoegingen of oude restauraties worden verwijderd of dat ontbrekende delen worden toegevoegd.

Eén van de binnenzijden van het kurkmodel van het Pantheon voor en na restauratie
Foto's: Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel

cultuurhistorische waarde ervan. Daarom besloot de Vlaamse Overheid in 2015 om het kunstwerk in de Topstukkenlijst op te nemen, met als bijkomende argumentatie: "De kurkmodellen van antieke gebouwen, en meer bepaald de kwaliteitsvolle stukken van Chichi, hebben ongetwijfeld sterk bijgedragen als didactisch model voor de opleiding van architecten, historici, kunsthistorici en archeologen. Dit model is een typische en populaire representant geweest van de hernieuwde belangstelling voor de klassieke oudheid in de neoclassicistische stroming van kunst en architectuur." Dankzij deze erkenning kwamen subsidies vrij die het vooronderzoek en de conservatie mogelijk maakten. Zo werd het pigment onderzocht via Ramanspectrometrie, aangevuld door laboratoriumanalyses van stalen en gebeurde er een CT-scan op het Universitair Ziekenhuis Gent met spectaculaire beelden die de volledige structuur van de maquette in beeld hebben gebracht. Een uitgelezen groep van conservatoren-restaurators met specifieke ervaring in polychromie op diverse materialen kon de kleurrijkdom van de marmers terug aan het licht te brengen.

PATRICK MONSIEUR UNIVERSITEIT GENT

De kleurrijkdom van het kurkmodel kwam terug aan het licht
Foto: GUM, Gents Universiteitsmuseum

INFO Het kurkmodel van het Pantheon is te zien in het GUM, Gents Universiteitsmuseum – www.gum.be – **ARCHIEF GUM** – Forum voor Wetenschap, Twijfel en Kunst: okv 2020, nummer 5 – Het oude Rome herleeft: okv 2019, nummer 4, blz. 13-16 – www.okv.be/tijdschrift

**BO
ZAR**

**18 MAR. –
21 JULY '21**

ROGER RAVEEL

A Retrospective

#expoRogerRaveel

PALAIS DES BEAUX-ARTS
BRUXELLES
PALEIS VOOR SCHONE KUNSTEN
BRUSSEL

Rue Ravensteinstraat 23
1000 Brussels
+32 2 507 82 00 / bozar.be

national lottery BNP PARIBAS FORBIS BRUZZ De Standaard Knack Klara GUM MUSEUM I&VPI

RR
Raveel
M100!

Vlaanderen
verbeelding werkt

ROGER RAVEEL MUSEUM

Roger Raveel, Woman with Make-up Mirror, 1953, Collection of the Flemish Community/Roger Raveel Museum © Raveel - MDM. Photo: Peter Claeys

CENTRE FOR FINE ARTS
BRUSSELS

EXPO